

УДК 378.017:502

**ESSENCE, PRINCIPLES AND CONDITIONS OF IMPLEMENTATION OF
EDUCATION FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT****СУТНІСТЬ, ПРИНЦИПИ ТА УМОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСВІТИ ДЛЯ СТАЛОГО
РОЗВИТКУ****Sovhira S.V./ Совгіра С.В.***d.p.s., prof. / д.п.н., проф.*

ORCID: 0000-0002-8742-7773

*Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University,**Uman, Sadova, 2, 20300**Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини,**Умань, Садова, 2, 20300*

Анотація. У статті розглядаються: сутність, принципи та умови реалізації освіти для сталого розвитку. Розкрито передумови виникнення освіти для сталого розвитку та причини кризи системи освіти. Доведено, що система освіти є бар'єром, що перегороджує шлях новим досягненням у масову практику. Розкрито функції сучасної освіти - виховання та навчання, соціалізація та професіоналізація молодих поколінь. Висвітлено шляхи подолання кризи освіти на основі принципово іншої парадигми освіти, яка декларує нові принципи. Виокремлено у реалізації ідей сталого розвитку у сфері освіти три основні виміри: технологічний, соціально-економічний та педагогічний. Показано загальну суттєву ознаку усіх принципів традиційної парадигми у всіх трьох аспектах – дискретність, перервність, а всі принципи нової парадигми у всіх трьох аспектах відрізняє безперервність. Висвітлено досвід реалізації ідей сталого розвитку у закладах загальної середньої освіти.

Ключові слова: сутність, принципи, умови, реалізація, освіта, сталий розвиток, екологічна освіта, криза освіти.

Вступ.

Забезпечення сталого розвитку визначається вирішенням соціальних проблем сучасності, покращення якості життя людей, наданням соціальних гарантій, необхідністю активної діяльності населення. Але найважливішим механізмом забезпечення сталого соціального-економічного та духовного розвитку визнано освіту.

Система освіти покликана відображати та стати істотним чинником соціального прогресу, що веде до сталого розвитку. Так вважають багато відомих науковців: В. Куценко [1], С. Совгіра [4], Ю. Туниця [5] та ін.

В наш час роль освіти зростає разом із ускладненням соціальних зв'язків, загостренням економічних, соціальних та політичних проблем, появою нанотехнологій, збільшенням потоку інформації, інформатизацією суспільства.

Передумови для цього було створено у минулому столітті. На Міжнародній конференції з питання про світову кризу освіти (1967, Вільямсбург, США) причиною кризи визнано розрив між вимогами виробничого та соціального прогресу, який відбувався на основі використання новітніх науково-технічних розробок і носив інтенсивний характер та реальним станом системи освіти. Невідповідність освіти призвела до того, що державні структури стали недооцінювати важливу роль системи освіти, що спричинило її недостатнє фінансування та розвиток системи комерційної освіти.

Аналізуючи стан освіти, Ю. Туниця зазначає, що загальноосвітня криза освіти пов'язана з недостатньою ефективністю освіти, з погляду її прагматично зрозумілої економічної віддачі, низькою якістю знань, умінь і навичок учнів на різних щаблях освіти, неприпустимими недоглядами в розумовому розвитку дітей та молоді. Ці проблеми можуть бути вирішені в межах самої системи освіти, за допомогою власне педагогічних засобів та опорою на зацікавлене у розвитку освіти соціальне середовище [5, с.12].

Головна причина кризи освіти полягає у неспроможності її системи у вирішенні глобальних проблем. Необхідність створення нової ефективної системи освіти стає пріоритетним завданням світового суспільного розвитку.

Щодо кризового стану освіти, то реальний період розвитку освітньої системи відрізняється очевидним відставанням від розвитку суспільства, освітніх потреб населення, запитів і потреб ринку праці.

На думку дослідників (Н. Лакуша [2], Ю. Скиба [3] та ін.), першоджерело кризи системи освіти полягає у невідповідності результатів сучасної освіти сучасним цілям та цінностям. Переважна більшість негативних цінностей в оцінках освітньої дійсності її безпосередніми учасниками, відсутність єдиної освітньої ідеології та провідного типу освіти, як показник освітнього неблагополуччя, свідчать про комплекс ціннісних чинників. Науковці свідчать не про відтворення суспільного менталітету, орієнтованого на гуманістичні цінності та стабільність, а про визначення того типу цивілізації, який передбачає відтворювати освіту в майбутньому. Це означає, що необхідно встановити системні характеристики цього нового типу суспільства.

На думку Ю. Скиби, головний аспект розглянутої проблеми – у співвідношенні формальної та неформальної освіти. Як вказує автор, протягом століть суспільство мало можливість переконатися в тому, що неформальна освіта виявлялася сильнішою, оскільки школа була не в змозі переламати результат позашкільної соціалізації. Механізм відставання такий, що школа, орієнтуючись на одиничне замовлення, відтворювала з усього культурного спектра суспільства частіше лише один певний соціально-культурний тип, зміст якого мав редукований характер і тяжів до морального кодексу, за яким будувалися навіть знанієві компоненти. Цей тип переростав у своєрідну шкільну субкультуру [3, с.451].

Основний текст.

Освіта, це насамперед, соціальний інститут, специфічна функція якого – виховання та навчання, соціалізація та професіоналізація молодих поколінь. Це також специфічний вид діяльності з передачі та отримання знань, умінь та навичок, пов'язаних із цілеспрямованим розвитком особистості. Крім того, освіта – це певний рівень знань, умінь і навичок, здібностей і якостей особистості, що є найважливішою характеристикою продуктивних сил і соціального потенціалу суспільства; це цілеспрямований процес набуття та передачі знань, розвитку потреб та здібностей представників того чи іншого суспільства.

Всі ці характеристики існують у нерозривній єдності, тому криза освіти стосується всіх її аспектів, які закономірно виникають у процесі розвитку в

переломні моменти, пов'язані із завершенням фаз поступових кількісних змін у її змісті, формах та методах. Вони означають загострення суперечностей між результатами діяльності освітніх закладів та новими об'єктивними вимогами виробничо-технологічного, науково-технічного та соціально-економічного розвитку. Система освіти є бар'єром, що перегороджує шлях новим досягненням у масову практику.

Кризу освіти можна подолати на основі принципово іншої парадигми освіти, яка декларує нові принципи. Дослідники (В. Куценко [1], С. Совгіра [4] та ін.), які займаються проблемою реалізації ідей сталого розвитку у сфері освіти, виділяють у цій системі три основні виміри: технологічний, соціально-економічний та педагогічний. Кожен з цих вимірів може характеризуватися теоріями, заснованими як на традиційній, так і новій парадигмі.

Новий тип технології є принципом безперервності освіти, її інтеграції з виробництвом і наукою, включення молодих поколінь у події реального життя, а їх освітня діяльність з удосконалення навколишнього середовища розглядається як головна умова самоосвіти та становлення себе як особистості.

Щодо соціально-економічного аспекту освіти, то в ньому протистоять один одному теоретичні вихідні принципи традиційної та нової парадигми. Відмінність нового типу освіти полягає у забезпеченні рівності соціальних можливостей у здобутті освіти, що сприяє збільшенню соціальної однорідності структури суспільства.

Освіта стає найважливішим чинником, визначеним як повноправне членство у суспільстві, певне статусне становище, матеріальні доходи людини. За загальним правилом, чим вище ступінь освіти конкретного індивіда, тим вище оплачується його праця, краще його матеріальне становище. Добробут суспільства починає визначатися як рівнем доходів його членів, так і рівнем грамотності населення, яке виробляє найкращу в якісному і кількісному відношенні продукцію. Рівень споживання зростає, формуються певні стереотипи індивідуального споживання, певний спосіб життя. Освіта стає одним із чинників формування потреб людини, за допомогою якого можливе їх регулювання. Іноді освіта є засобом нового бачення можливості вибору. Вона заохочує прагнення людей самим влаштувати свою долю і робити вибір за рамками усталених традицій.

Новий напрям пов'язаний з інтенсифікацією (підвищення якості освіти за мінімальних витрат), яка могла б бути досягнута за рахунок укрупнення дидактичних одиниць, навчання online, нових освітніх технологій, переведення освітніх курсів у віртуальне навчальне середовище та ін.

Третій, педагогічний вимір для освіти, незважаючи на свою специфіку, визначається вирішенням технологічних та соціально-економічних аспектів. Система освіти органічно поєднується з громадським, матеріальним і духовним виробництвом, оскільки вона ґрунтується на збігу зміни обставин і людської діяльності або самосвідомості і стає тим місцем, де людина не тільки набуває знання для майбутнього життя, а стає насамперед самим життям, сутність якого – зміна світу.

Отже, спосіб освіти має полягати не в поглинанні інформації шляхом

вербально-книжкового спілкування, а в активній діяльності самих учнів, що змінюють природне та соціальне середовище, результатом якого будуть нові матеріальні та духовні цінності, нові досконаліші суспільні відносини, а в результаті – досконаліша, завжди готова до подолання опору середовища, повному мисляча, активна людина.

Традиційна педагогічна наука та практика надає визначального значення формальним показникам успішності. Новий підхід не відкидає їх, але ґрунтується на необхідності розвитку колективно-індивідуальних форм організації освітніх процесів, що забезпечують активізацію кожного учня та максимальне використання освітнього потенціалу самих учнів. Оскільки особливе значення, з погляду взаємодії особистості і суспільства, має принцип перетворення учня із об'єкта в суб'єкт, що активно перетворює природне і соціальне середовище, то такий учень стає суб'єктом, що самодетермінується, свідомо формує себе як особистість.

Традиційне прагнення освіти до стабільності змісту, форм і методів при новому підході поступається протилежною тенденцією – прагненням до постійного оновлення освіти, що диктується логікою змін у науково-технічній та соціальній сферах. Відтак, у педагогічному аспекті принцип безперервності полягає у єдності пізнавальної та навчальної діяльності, у безперервності оновлення процесу освіти.

Кожен із принципів технологічного аспекту парадигм доповнюється відповідними принципами соціально-економічного та педагогічного аспектів. Разом з тим, усі принципи традиційної парадигми у всіх трьох аспектах мають загальну суттєву ознаку – дискретність, перервність, а всі принципи нової парадигми у всіх трьох аспектах відрізняє безперервність. У зв'язку з цим можна простежити тотожність між принципами нової затребуваної парадигми освіти та принципами гуманістичної парадигми сталого розвитку.

У науці й досі немає однозначного ставлення до джерел освіти для сталого розвитку. Частина дослідників, як одне з джерел, пропонує науку. Проте запропоновані у цій якості ідеї ноосфери В. Вернадського неспроможні повною мірою відповідати дидактичному принципу науковості.

Інша частина вчених вважає, що джерелом освіти для сталого розвитку є практична діяльність, яка передбачає реалізацію програм сталого розвитку на глобальному, національному, регіональному та місцевому рівнях. Вона стає механізмом вирішення проблем довкілля [2, с.84].

У їх розробках міститься чимало плідних ідей, які, на жаль, здебільшого залишаються незатребуваними. У їх працях вимальовується ряд важливих позицій, які мають вирішальне значення з погляду розуміння імперативів і принципів сталого розвитку в сучасних умовах. Замовлення на фахівців-практиків у галузі сталого розвитку поступово починає формуватися в нашій країні, у зв'язку з чим розробляються відповідні програми професійного навчання, обговорюються проекти стандартів вищої професійної освіти.

У шкільній освіті також є досвід реалізації ідей сталого розвитку. Перші результати роботи закладів загальної середньої освіти у цьому напрямі показали необхідність та важливість цієї роботи: школярі вчаться мислити системно та

критично, аналізувати сьогодення та прогнозувати майбутнє, відстоювати власну думку та враховувати думку інших, співпрацювати, проявляти ініціативу та відповідальність за стан довкілля, робити своє життя і життя закладу освіти кращим.

Результатом освіти та відповідної системи виховання, а також освіти та пропаганди ідей сталого розвитку стають нові загальноцивілізаційні цінності, які спростовують стереотипи мислення, що склалися. Концепція сталого розвитку розглядає формування екологічної культури як природних дій мислячої особистості, що прагне управляти ситуацією. Підсумком тривалої роботи в цій сфері стала поява невеликої кількості еко-шкіл, а підтримка ідей сталого розвитку в освіті відбувається лише з боку ентузіастів, зусилля яких спрямовані переважно на вирішення конкретних методичних питань та поширення досвіду.

В даний час освіта для сталого розвитку більшою мірою є бажаним прогнозом, який у нашій країні ще потрібно реалізувати.

Однак, зміни в освіті, необхідні з погляду суспільства, на жаль, не близькі державному баченню розвитку освітньої системи. Прийняття нових законодавчих актів має низку виняткових новацій, таких як електронна освіта, відкритість освіти, суспільно-професійна акредитація освіти, участь інститутів громадянського суспільства в оцінці діяльності освітніх закладів тощо.

Крім того, останнім часом у свідомості вчених, що прогресивно мислять, стверджується футуристичний принцип орієнтації освіти не стільки на поточні, скільки на перспективні, майбутні вимоги суспільства, а з цим пов'язані зміни в системі освіти, які неодмінно приведуть до прискорення суспільного прогресу, а це, в свою чергу, є основним принципом освіти для сталого розвитку.

Висновки.

Отже, нині освіта перебуває у кризовому стані, що характеризується суперечностями між соціальними потребами та можливістю їх задоволення. Вихід із кризи можливий на основі реалізації ідей сталого розвитку, оскільки політика у сфері сталого розвитку ґрунтується на ідеї побудови системи безперервної випереджувальної освіти, яка має забезпечити формування почуття відповідальності за виживання цивілізації, сформувати цілісне світорозуміння, забезпечити пріоритет індивідуально-духовних цінностей над матеріальними. Детальний аналіз освіти для сталого розвитку дозволив нам визначити, що вона є міждисциплінарною; спирається на принципи та цінності, що лежать в основі сталого розвитку; взаємодіє з трьома підсистемами сталого розвитку: екологічною, економічною та соціальною; стимулює суспільство до навчання протягом усього життя; орієнтується як на місцеві проблеми та культурні особливості, так і на проблеми глобального масштабу.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розкритті понять «освіта для сталого розвитку» та «екологічна освіта».

Література

1. Куценко В. І., Трілленберг Г. І. Екологічна освіта – важливий інструмент сталого розвитку. *Економіка природокористування і охорони довкілля*. 2014. С. 20–22. <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/166633>

2. Лакуша Н. М. Ідея сталого розвитку в контексті екологічних проблем (соціальнокультурний та праксеологічний аспекти) : дис. ... канд. філос. наук : 09.00.03. Київ, 2005. 172 с. <http://www.disslib.org/ideja-staloho-rozvytku-v-konteksti-ekolohichnykh-problem.html>

3. Скиба Ю. А., Лазебна О. М., Скиба М. М. Зміст і структура екологічної освіти в контексті сталого розвитку. *Збалансований (сталий) розвиток України – пріоритет національної політики* : матер. Всеукр. наук. екол. конф. (Київ, 26 жовт. 2010 р.). Київ, 2010. С. 450–453. <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/36116/Skyba-Lazebna-Skyba.pdf?sequence=1>

4. Совгіра С., Браславська О. Освіта для сталого розвитку як основа формування екологічної культури майбутніх фахівців. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2022. Вип. 4. С. 13-23 <http://znp.udpu.edu.ua/article/view/269289>

5. Туниця Ю. Ю. Про екологізацію вищої освіти України з метою підготовки фахівців для сталого розвитку : доповідна зап. колегії М-ва освіти і науки України, 10.11.2015 р. *Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України*. Львів, 2015. Вип. 25.10. С. 9–14. http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnltu_2015_25.10_58

References

1. Kutsenko V. I., Trillenberh H. I. (2014). Ekolohichna osvita – vazhlyvyi instrument staloho rozvytku [Environmental education is an important tool for sustainable development] *Ekonomika pryrodokorystuvannia i okhorony dovykillia*. pp. 20–22. <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/166633>

2. Lakusha N. M. (2005). Ideia staloho rozvytku v konteksti ekolohichnykh problem (sotsialnokulturnyi ta prakseolohichnyi aspekty) [The idea of sustainable development in the context of ecological problems (social-cultural and praxeological aspects)]: *dys. ... kand. fil. nauk : 09.00.03*. Kyiv, 172 s. <http://www.disslib.org/ideja-staloho-rozvytku-v-konteksti-ekolohichnykh-problem.html>

3. Skyba Yu. A., Lazebna O. M., Skyba M. M. (2010). Zmist i struktura ekolohichnoi osvity v konteksti staloho rozvytku [The content and structure of environmental education in the context of sustainable development] *Zbalansovanyi (stalyy) rozvytok Ukrainy – priorytet natsionalnoi polityky* : mater. Vseukr. nauk. ecol. konf. (Kyiv, 26 zhovt. 2010 r.). Kyiv, pp. 450–453. <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/36116/Skyba-Lazebna-Skyba.pdf?sequence=1>

4. Sovhira S., Braslavaska O. (2022). Osvita dlia staloho rozvytku yak osnova formuvannia ekolohichnoi kultury maibutnykh fakhivtsiv. [Education for sustainable development as a basis for the formation of the ecological culture of future specialists] *Zbirnyk naukovykh prats Umanskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu*. Vyp. 4. pp. 13-23 <http://znp.udpu.edu.ua/article/view/269289>

5. Tynytsia Yu. Yu. (2015). Pro ekolohizatsiiu vyshchoi osvity Ukrainy z metoiu pidhotovky fakhivtsiv dlia staloho rozvytku [On the greening of higher education in Ukraine for the purpose of training specialists for sustainable development] : *dopovidna zap. kolehii M-va osvity i nauky Ukrainy, 10.11.2015 r. Naukovyi visnyk Natsionalnoho lisotekhnichnoho universytetu Ukrainy*. Lviv, Vyp. 25.10. pp. 9–14. http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnltu_2015_25.10_58

Abstract. The article examines: the essence, principles and conditions of implementation of education for sustainable development. The prerequisites for the emergence of education for

sustainable development and the causes of the crisis in the education system are revealed. It is established that the crisis of education concerns all its aspects, which naturally arise in the process of development at turning points associated with the completion of phases of gradual quantitative changes in its content, forms and methods. It is noted that they mean the aggravation of contradictions between the results of educational institutions and the new objective requirements of production-technological, scientific-technical and socio-economic development. It has been proven that the education system is a barrier blocking the path of new achievements to mass practice. The functions of modern education - education and training, socialization and professionalization of young generations are disclosed.

Ways to overcome the education crisis based on a fundamentally different paradigm of education, which declares new principles, are highlighted. Three main dimensions are distinguished in the implementation of ideas of sustainable development in the field of education: technological, socio-economic and pedagogical. It is established that they are characterized by theories based on both traditional and new paradigms. It is proved that each of the principles of the technological aspect of the paradigms is complemented by the corresponding principles of the socio-economic and pedagogical aspects. The general essential feature of all the principles of the traditional paradigm in all three aspects is shown - discreteness, discontinuity, and all the principles of the new paradigm in all three aspects are distinguished by continuity. The experience of implementing the ideas of sustainable development in institutions of general secondary education is highlighted.

Key words: *essence, principles, conditions, implementation, education, sustainable development, environmental education, education crisis.*

Стаття відправлена 23.05.2023 р.
Совгіра С.В.